

за винятком чітко визначеного переліку відомостей, доступ до яких обмежується на основі закону. З боку ж державних органів та органів місцевого самоврядування має виходити ініціатива щодо підтримання відкритості своєї інформації. Крім цього, вони зобов'язані публікувати основну інформацію про свою діяльність. Централізоване надання суспільству нормативної та іншої інформації – необхідний елемент державного управління. І зацікавленою стороною вже буде не тільки громадянин, але й держава, оскільки кінцевий результат, тобто ефективне управління, має значення для всього суспільства і держави, а не тільки для окремих індивідів.

На практиці спосіб функціонування державних органів та органів місцевого самоврядування, роботи їхніх структурних підрозділів є факторами, які в дійсності визначають, яка інформація, в якому форматі та за яких умов є доступною для громадян. Тому надзвичайно важливим є для практичного впровадження свободи інформації є організація та спосіб функціонування інституцій, що відповідають за дотримання права на доступ громадськості до інформації.

Вирішивши проблему неефективного законодавства, передбачивши механізми його реалізації, можна буде забезпечити реальне зміцнення визначеного Конституцією України права людини на доступ до інформації, що є необхідною умовою забезпечення відкритості та прозорості діяльності як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування.

Список літератури: 1. Конституція України: Основний Закон України // ВВР України. 1996. № 30. 2. Європейська конвенція про захист прав та основних свобод людини // Голос України. 10.01.2001. № 3. 3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043. Заголовок з екрану. 4. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту. За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К., 2007. 5. Про інформацію: Закон України // ВВР України. 1992. № 48. 6. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України // ВВР України. 1997. № 49.

Надійшла до редколегії 05.03.08

Д. І. Сирота

ВИДИ КОРЕСПОНДУЮЧИХ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ ГРОМАДЯНИНА ТА ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ

Протягом останніх п'ятнадцяти років нам дуже часто доводиться чути про необхідність реформування органів внутрішніх справ України. І це, власне кажучи, не дивно, оскільки кожен новий міністр внутрішніх справ своїм головним обов'язком вбачає створення принципово нової системи цих органів. Зокрема, неодноразово робилися спроби реформувати службу дільничних інспе-

кторів міліції, досягти стовідсоткової реєстрації усіх подій та правопорушень, які мали місце в Україні, раз і назавжди подолати корупцію тощо. Зараз ми не будемо дискутувати з приводу позитивних і негативних наслідків згаданих експериментів, а наголосимо лише на тому, що у їх підґрунтя було покладено бажання створити таку систему органів внутрішніх справ України, яка б на високопрофесійному рівні змогла ефективно виконувати покладені на неї обов'язки, головним з яких завжди визнавався обов'язок забезпечувати особисту безпеку громадян, захищати їх права, свободи та законні інтереси.

Принагідно відзначимо, що необхідність реформування органів внутрішніх справ саме у цьому напрямку підтримувалася і продовжує підтримуватися й науковцями, які у численних статтях [1; 2; 3], посібниках [4], монографіях [5] та дисертаційних дослідженнях [6; 7] визначають шляхи підвищення результативності діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення та охорони прав і свобод громадян. Разом із цим відзначимо, що аналіз наведених доробок показує, що їх автори питання покращення забезпечення органами внутрішніх справ прав і свобод людини розглядали переважно з позицій удосконалення організаційної структури цих органів, форм і методів діяльності їх працівників у згаданій сфері. Інакше кажучи, науковці намагалися виробити концепцію захисту та охорони прав і свобод людини органами внутрішніх справ без залучення до її створення них самих, без створення системи кореспондуючих прав та обов'язків працівника органу внутрішніх справ та громадянина, які вступають між собою у правовідносини під час реалізації зазначеними органами покладених на них обов'язків. Ігнорування цих аспектів, на нашу думку, призводило до створення незавершених наукових праць, тобто таких, у яких питання забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ були розглянуті без врахування усього комплексу його складових. Одним із таких елементів, як вже було відмічено, є кореспондуючі права і обов'язки громадянина та працівника міліції, аналіз і визначення яких, а також створення їх необхідного балансу, як справедливо наголошується в літературі [8, с. 242], має найважливіше значення для забезпечення захищеності прав, свобод і законних інтересів громадян на рівні вимог правової держави. Отже, саме цим, на нашу думку, і пояснюється актуальність запропонованої теми статті. Її завдання полягає у з'ясуванні призначення кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції, а також визначенні їх видів.

Розмову про кореспондуючі права і обов'язки громадянина та працівника міліції, з огляду на недостатню з'ясовність цієї категорії у літературі, на нашу думку, необхідно вести крізь призму її загальнотеоретичного вивчення.

Аналіз наукових доробок представників теорії права, цивільного права, а також адміністративного права показав, що вчені, згадуючи у своїх працях про кореспондуючі права та обов'язки, зазвичай роблять це під час аналізу змісту і особливостей правовідносин. Так, наприклад, даючи визначення правовідносин, окремі вчені писали, що вони становлять особливі ідеологічні відносини, які виникають у результаті впливу права на поведінку людей і являють собою зв'язок прав однієї особи з кореспондуючими їй обов'язками іншої особи [9, с. 19]. Зазначене визначення правовідносин, де одним з головних елементів визнаються кореспондуючі права та обов'язки їх учасників, підтримується також і нашими сучасниками [10, с. 348; 11, с. 17–18]. Все це, на нашу думку, свідчить про те, що розмову про кореспондуючі права та обов'язки можна вести лише в ракурсі бесіди про правовідносини; відсутність правовідносин свідчить і про відсутність кореспондуючих прав та обов'язків.

Разом із тим, уважаємо за необхідне відмітити, що не усі вчені погоджувалися із останнім висновком, як наслідок, наголошуючи на тому, що далеко не будь-якому суб'єктивному праву кореспондує обов'язок, що є і такі суб'єктивні права, які не є елементом правовідносин. Подібну позицію займали також і ті автори, які пропонували розрізняти два види правовідносин: правовідносини, у яких суб'єктивні права розкриваються через обов'язки, і правовідносини, в яких суб'єктивні права розкриваються через власні дії уповноваженої особи, які викликають виникнення, зміну або припинення прав та обов'язків інших осіб. Як наслідок, робився висновок про те, що «таким суб'єктивним правам» не відповідає нічий обов'язок. З критикою зазначених позицій виступив Ю. К. Толстий, який писав, що будь-якому суб'єктивному праву, насправді, відповідає обов'язок, точно так само, як не може бути обов'язку без кореспондуючого йому права. Ще більш неприйнятною він вважав другу з названих точок зору, автори якої припускали існування таких правовідносин, у яких суб'єктивним правам не відповідають обов'язки. «Справді, – запитував Ю. К. Толстий, – якщо суб'єктивному праву не відповідає обов'язок, то з ким же тоді перебуває у правовідносинах носій права? Адже неможливо конструювати правовідносини суб'єкта із самим собою?» [9, с. 34].

Отже, як на нас, то ці риторичні запитання досить яскраво доводять помилковість позицій тих авторів, які відстоювали ідею непов'язаності прав одного учасника правовідносин обов'язками іншого, фактично заперечуючи існування кореспондуючих прав та обов'язків у учасників правовідносин. Насправді ж суб'єктивне право немислиме без обов'язку, що йому кореспондує [12, с. 165],

де формою їх взаємозв'язку, як вже було наголошено вище, виступають правовідносини.

Поряд із цим відзначимо, що іноді у літературі науковці ведуть мову про кореспондуючі права та обов'язки учасників правовідносин безвідносно до вивчення теорії правовідносин та структури останніх, наголошуючи на тому, що гарантування реалізації прав громадян, багато у чому досягається завдяки наявності кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і владного суб'єкта [13, с. 60; 12, с. 165].

Таким чином, роблячи проміжний висновок з викладеного, відзначимо, що значення категорії «кореспондуючі права і обов'язки» полягає у тому, що завдяки їй, по-перше, суб'єкти правовідносин стають зв'язаними взаємними зобов'язаннями, оскільки правові норми встановлюють для однієї сторони вид і міру можливої поведінки, а для іншої – вид та міру належної поведінки і навпаки; по-друге, відбувається конкретизація учасників правовідносин, оскільки правами та обов'язками наділяються чітко визначені суб'єкти; по-третє, досягається реальна реалізація суб'єктивних прав суб'єктів правовідносин, оскільки кожному суб'єктивному праву, принаймні в ідеалі, кореспондує відповідний обов'язок.

Усе викладене повною мірою стосується і тих відносин, учасниками яких з однієї сторони є громадянин, а з іншої – працівник міліції. Подібний висновок, на нашу думку, підтверджується численними закликами науковців про необхідність більш детального визначення та закріплення на нормативному рівні кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції. З цього приводу, зокрема, висловлювався С. В. Шестаков, який наголошував, що при закріпленні адміністративно-правового статусу працівника міліції варто врегулювати весь ланцюг кореспондуючих юридичних зв'язків у правовідносинах, тому що інакше більшість з встановлених прав і обов'язків може виявитися діючими лише на папері [14, с. 67–68]. Однак, разом із цим відзначимо, що науковці, закликаючи до необхідності максимально повного закріплення кореспондуючих прав та обов'язків громадянина та працівника міліції, цим, власне, і обмежувалися. У зв'язку із цим питання щодо конкретних видів цих прав і обов'язків так і залишилося невирішеним. Аналіз наукової літератури показав, що автори, говорячи про права і обов'язки громадянина та працівника міліції, у переважній більшості випадків робили це окремо – з одного боку йшлося про правовий статус громадянина, з іншого – про правовий статус працівника міліції, головними елементами якого, як відомо, називалися права та обов'язки. Результатом подібного підходу стала наявність численних класифікацій прав та обов'язків названих суб'єктів правовідносин. Так, наприклад, го-

ворячи про права громадян, одні автори диференціювали систему прав та демократичних свобод на соціально-економічні, політичні права та особисті свободи [15, с. 159]. Інші розподіляли їх на чотири групи: 1) соціально-економічні права і свободи; 2) політичні права і свободи; 3) особисті свободи громадян; 4) рівність прав громадян [16, с. 132]. Подібна широта поглядів зустрічалася і в розмовах про обов'язки громадян, які пропонувалося поділяти на конституційні обов'язки і на обов'язки, які виникають на підставі законодавчих норм; на позитивні і негативні обов'язки (правові заборони) [17, с. 64]. Окремі науковці пропонували підходити до диференціації обов'язків, виходячи із існуючих груп прав громадян, ведучи мову, як наслідок, про обов'язки, що виникають з особистих прав інших осіб; обов'язки, що виникають з політичних прав інших осіб; обов'язки, що виникають з економічних прав інших осіб; обов'язки, що виникають з соціальних прав інших осіб; обов'язки, що виникають з культурних прав інших осіб [13, с. 96–97].

Приблизно так само вчені підходили і до класифікації прав та обов'язків працівника міліції [14, с. 52–53, 102, 175].

Ознайомлення з наведеними підходами до класифікації прав і обов'язків громадянина і працівника міліції показало, що вони є абсолютно непридатними для групування кореспондуючих прав та обов'язків названих суб'єктів. Це пов'язано головним чином із тим, що наведені вище підстави для класифікації прав та обов'язків обиралися без урахування змісту тих правовідносин, учасниками яких з однієї сторони був громадянин, а з іншої – працівник міліції. Саме особливості правовідносин, а якщо казати точніше, то їх об'єкт, має бути підґрунтям для групування кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції. Подібний висновок, на нашу думку, не може викликати заперечень, оскільки вище було показано, що кореспондуючі права та обов'язки є складовою змісту правовідносин, у підґрунтя виникнення яких покладені різні матеріальні та нематеріальні блага, на які спрямовано дії суб'єктів правовідносин [18, с. 55]. В реальному житті правові відносини можуть виникати з різних підстав, у зв'язку з чим наше завдання полягає у тому, щоб з сукупності цих підстав вибрати лише ті, які мають відношення до діяльності міліції. Однак, перед цим необхідно визначитися з колом тих відносин, у яких мають право брати участь працівники міліції.

Виконуючи зазначене завдання, за вихідну позицію ми маємо взяти таке положення: участь працівників міліції у правовідносинах обмежена компетенцією органу (підрозділу) міліції, у межах якого вони проходять службу. Тобто, інакше кажучи, правовідносини, у яких одним з учасників є працівник міліції, можуть виникати лише з приводу виконання покладених на міліцію обов'язків.

Разом із тим, слід відзначити, що, по-перше, виконання не будь-якого обов'язку працівником міліції тягне за собою виникнення правовідносин і, по-друге, якщо ж правовідносини і виникають, то не завжди іншою їх стороною стає громадянин. Отже, виникає логічне запитання: у яких випадках, громадянин вступає у правовідносини з працівником міліції? По-перше, тоді, коли громадянин претендує на надання йому працівником міліції адміністративної послуги (реєстраційні, ліцензійні, дозвільні, інформаційні тощо), результатом якої стає задоволення суб'єктивного права або законного інтересу громадянина. По-друге, тоді, коли працівник міліції, виконуючи покладені на нього обов'язки, із власної ініціативи або діючи за дорученням інших органів чи їх посадових осіб, звертається до громадянина з вимогою, наказом і т.ін (притягнення особи до адміністративної відповідальності, застосування заходів адміністративного попередження, адміністративного припинення, здійснення контрольних заходів тощо).

Виходячи із цього, можна зробити висновок, що правовідносини між працівником міліції та громадянином виникають з приводу 1) задоволення (реалізації) громадянином належних йому суб'єктивних прав або законних інтересів та 2) виконання працівником міліції покладених на нього обов'язків. Принагідно відмітимо, що обидва процеси, як наголошується в літературі, існують у формі адміністративних процедур, які, відповідно, поділяються на «заявні» та «втручальні» [19, с. 24–26].

Переходячи від зробленого висновку до класифікації кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції, відзначимо, що останні, таким чином, можуть бути розділені: 1) ті, що складають зміст «заявних» процедур, які мають за мету реалізацію громадянами їх суб'єктивних прав та законних інтересів; 2) ті, що складають зміст «втручальних» процедур, спрямованих на виконання працівниками міліції покладених на них обов'язків. Необхідність виділення зазначених груп кореспондуючих прав та обов'язків, крім того, що вони належать до різних груп правовідносин, багато у чому продиктована також і принциповою відмінністю названих вище видів адміністративних процедур, учасниками яких є громадяни. Як зазначалося вище, «втручальні» адміністративні процедури розпочинаються за ініціативою працівника міліції, який у більшості випадків не узгоджує з громадянином як самий початок процедури, так і її хід, спрямованість та кінцеве рішення. Така адміністративна процедура, як ми розуміємо, створює певні незручності для громадянина, оскільки він за її результатами може бути позбавлений певного права або обмеженим у користуванні ним.

Що ж до «заявної» процедури, то тут все виглядає принципово по-іншому. По-перше, громадянин сам ініціює її початок. По-

друге, він чітко уявляє той кінцевий результат, якого намагається досягти. По-третє, мета цієї процедури пов'язується, переважно, із розширенням правового статусу громадянина шляхом надання йому додаткових прав або реалізації певного законного інтересу.

Все це говорить про те, що участь громадянина у «втручальній» адміністративній процедурі має бути обставлена більшим комплексом гарантій, які б забезпечували правомірність дій, у нашому випадку, працівника міліції. І однією з таких гарантій якраз і має стати досконала система кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Говорячи про підстави класифікації кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, відмітимо, що вони, звісно, не обмежуються лише об'єктом правовідносин, у яких беруть участь названі суб'єкти. У якості таких можна використовувати також:

- галузеву приналежність норм, які визначають зазначені права та обов'язки. Виходячи з цього можна говорити про існування кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, які закріплено у нормах кримінального права, у нормах кримінально-процесуального права, у нормах адміністративного права;

- юридичну силу правового акта, який містить кореспондуючі права та обов'язки громадянина і працівника міліції. Тут мова має йти про кореспондуючі права і обов'язки, які закріплено у законах, постановах уряду, відомчих нормативних актах;

- внутрішній зміст кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції, відповідно до якого права та обов'язки можна поділяти на матеріальні та процесуальні.

Отже, як бачимо, кореспондуючі права та обов'язки громадянина і працівника міліції представлені досить значним видовим розмаїттям, що свідчить про необхідність їх подальшого більш глибокого дослідження. Результатом такої роботи має стати створення комплексу правових актів, кожен з яких має бути присвячений регулюванню конкретної адміністративної процедури, учасниками якої є громадянин і працівник міліції. Подібний крок, на нашу думку, дозволить з максимальною повнотою врегулювати питання взаємовідносин названих суб'єктів у таких правовідносинах, що має досягатися, зокрема, через закріплення чіткої системи кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Список літератури: 1. Ануфрієв М. І. Захист прав людини як функція суб'єктів профілактики // Вісн. Запорізьк. юрид. ін-ту. Запоріжжя. 2000. № 4. 2. Волинка К. Г. Проблеми становлення єдиного механізму забезпечення прав і свобод особи // Вісн. Запорізьк. юрид. ін-ту. 2000. № 3. 3. Заворотченко Т. М. Правоохоронні органи як гарант захисту прав людини // Наук. вісн. Юрид. акад. МВС: Зб. наук. праць. 2002. № 1 (7). 4. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. К., 2003. 5. Негодченко О. В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України: Монографія. Д., 2002. 6. Горова О. Б. Конституційні громадянські права

людини в Україні і їх забезпечення міліцією (роль міжнародно-правових норм в цьому процесі): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2000. 7. Гамалій І. В. Теоретичні проблеми правового регулювання діяльності міліції щодо забезпечення реалізації конституційних прав і свобод громадян: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2000. 8. Негодченко О. В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: Дис. ... д-ра юрид. наук. Х., 2003. 9. Толстой Ю. К. К теории правоотношения. Л., 1959. 10. Скакун О. Ф. Теория держави і права: Підручник / Пер. з рос. Х., 2001. 11. Основы права: Учебн. пособие для средних специальных учебных заведений / Под ред. В. В. Лазарева. М., 2001. 12. Явич Л. С. Общая теория права. Л., 1976. 13. Боярнцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 14. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції: Дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2003. 15. Уманский Я. М. Советское государственное право: Учебник для юрид. вузов. М., 1960. 16. Мазохина А. Г. Свобода личности и основные права граждан. М., 1965. 17. Бережнов А. Г. Права личности: некоторые вопросы теории. М., 1991. 18. Бандурка А. М., Тищенко Н. М. Административный процесс: Учебник. Х., 2001. 19. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В. П. Тимошук. К., 2003.

Надійшла до редколегії 06.03.08

Ю. С. Небеский

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ АВТОМОБІЛЬНОЇ ІНСПЕКЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Актуальність означеної проблематики обумовлена необхідністю запобігання порушенням правил дорожнього руху шляхом пошуку нових форм діяльності ДАІ щодо зниження рівня аварійності, скорочення числа загиблих та травмованих громадян України.

Виключна важливість автомобільного транспорту, що здійснює перевезення продукції промисловості, сільського господарства і пасажирів, специфіка функціонування джерела підвищеної громадської безпеки громадян на дорогах України потребує кардинальних змін у державній системі забезпечення безпеки дорожнього руху та пошуку можливих шляхів підвищення ефективності її діяльності.

Впродовж минулого 2007 р. в країні було зареєстровано понад 277,5 тис. дорожньо-транспортних пригод, внаслідок яких загинули майже 9,5 тис. осіб, а понад 77 тис. отримали травми. Ці показники в середньому на 25% перевищують рівень аварійності попереднього року. Аналіз статистики засвідчує, що основними причинами дорожніх трагедій є грубе ігнорування вимог правил дорожнього руху як водіями, так і пішоходами. До скоєння автоаварій з тяжкими наслідками, перш за все, призводить керування транспортними засобами водіями у нетверезому стані, фатальні помилки під час обгону, виїзд на смугу зустрічного руху, перевищення швидкості, порушення правил проїзду перехресть тощо.

Департаментом ДАІ МВС України в минулому 2007 р. та першому кварталі 2008 р. організовано та проведено комплекс організаційно-практичних заходів, спрямованих на підвищення рівня